

نکات ادبی تاثیر گذار در تفسیر سوره «حمد» (۲)

نسرين انصاریان

مدرس و پژوهشگر جامعه الزهراء (س) nasrin.ansarian@yahoo.com

چکیده:

مهمترین منبع آموزه های دینی اسلام، قرآن است که تفسیر و بررسی سوره ها و آیات آن از صدر اسلام تاکنون محور بحث محافل علمی و دینی بوده یکی از مهمترین سوره های آن سوره حمد است که عالمان دینی و مفسران حتی اگر تمامی سوره ها و آیات قرآن را تفسیر نکرده اند اهتمام خاصی به تفسیر این سوره داشته و با روشها و مناهج گوناگون، به تبیین و تفسیر آیات نورانی آن پرداخته اند یکی از این روشها در تفسیر قرآن روش ادبی است؛ این نوشته به دنبال جمع آوری دیدگاه های ادبی مفسران در مورد این سوره و تحلیل و بررسی آن دیدگاه ها بود که این امر در دو مقاله صورت گرفت؛ این پژوهش با بهره مندی از روش تحقیق عقلی و وحیانی به روش گردآوری کتابخانه ای و با پردازش توصیفی تحلیلی انجام شد دستاورد تحقیق در مقاله شماره دو این شد؛ عبادت و سیله اجابت خواسته ها است، تقرب به خدا بر نفع مخلوق مقدم است، انحراف و گمراهی در صراط مستقیم نیست، راه منعمان مشخص است و غضب شدگان در طول زمان ناشناخته هستند.

واژگان کلیدی: عبادت، استعانت، صراط مستقیم، غضب شدگان، گمراهان.

۱. مقدمه:

به دلیل اهمیت قرآن به عنوان کتاب دینی مسلمانان، عنایت به تفسیر قرآن از صدر اسلام تاکنون چشم گیر بوده و تلاشهای فراوانی از طرف مفسران و دانشمندان علوم قرآنی برای تبیین و تفسیر آیات آن صورت گرفته است؛ در میان سور قرآنی سوره «حمد» یکی از پر محتواترین سوره های قرآن است که هر مسلمانی در نمازهای یومیه موظف به قرائت آن است؛ لذا آگاهی از تفسیر آن برای هر مسلمانی لازم است از آنجائی که امکان فراگیری تفسیرهای کلامی، فلسفی، عرفانی و ... در این سوره برای همه میسر نیست ولی تفسیر ادبی سوره برای کسی که اندک آشنائی با نکات ادبیات عرب دارد به خوبی میسر است این مقاله به دنبال جمع آوری و تحلیل معانی لغوی و نکات ادبی که به نوعی نقشی در تفسیر این سوره دارد بوده است.

پیشینه تفسیر سوره حمد به صدر اسلام برمی گردد به طوری که مفسران در ضمن تفسیر ترتیبی قرآن به دلیل این که سوره حمد اولین سوره در قرآنهای در دسترس است عنایت ویژه ای به بیان همه مسائل تفسیری در آیات آن داشته اند مثلاً در تفسیر مقاتل بن سلیمان ۴۵ صفحه، تفسیر کبیر فخر رازی ۲۲۶ صفحه، تفسیر التحریر و التنویر ابن عاشور ۱۶۸ صفحه و تفسیر المیزان علامه طباطبائی ۲۲ صفحه به این سوره اختصاص داده شده است.

برخی عالمان دینی نیز به طور جداگانه و اختصاصی کتابی را به تفسیر این سوره اختصاص داده اند، مانند «تفسیر سوره حمد» نوشته سید جعفر العاملی در قرن پانزدهم هجری و «تفسیر سوره حمد» نوشته حسین عمادزاده اصفهانی که در بخش اول این کتاب به مباحث مقدماتی، در بخش دوم به اسامی سوره حمد، شأن نزول، خواص سوره، طریقه ختم سوره حمد و اسرار ربوبی، در بخش سوم به تفسیر روایی، در بخش چهارم به تفسیر ادبی و فلسفی، بخش پنجم به تفسیر عرفانی و در خاتمه نیز به آمین پس از حمد، تفسیر پرداخته است.